

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/35/2002

KONDYCJA POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA OBYWATELSKIEGO

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LUTY 2002

- Ponad trzy piąte badanych (61%) uważa, że obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom. Prawie jedna trzecia (30%) odrzuca jednak wartości prospołeczne uznając, że należy bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych.
- Połowa respondentów (50%) ma poczucie, że ludzie tacy jak oni działając wspólnie z innymi są w stanie pomóc osobom potrzebującym lub przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta. Niemal dwie piąte (38%) natomiast nie wierzy w swoje możliwości w tej dziedzinie.
- Niemal co drugi ankietowany (48%) deklaruje, że zna jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów byłby pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub ludzi potrzebujących. Prawie taka sama grupa badanych (46%) przyznaje jednak, że nie ma żadnego oparcia społecznego, które ułatwiłoby im podjęcie tego typu działań.
- Ponad połowa Polaków (58%) przyznaje, że zdarzyło im się w życiu dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Dwie piąte (41%) nie miało jednak żadnych doświadczeń w tego rodzaju pracy społecznej.
- W 2001 roku jedynie co piąty Polak (19%) pracował dobrowolnie i bezpłatnie na rzecz swojego środowiska, osiedla, wsi, miasta, kościoła lub osób potrzebujących, zdecydowana większość (81%) nie podejmowała się takich zadań.
- Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną - na rzecz swojego środowiska, osób potrzebujących lub w organizacjach pozarządowych działających na innych polach - ukazuje, że w 2001 roku co trzeci dorosły Polak (33%) angażował się w jakąś działalność społeczną.

Ze styczniowego sondażu¹ wynika, że obecnie co piąty dorosły Polak poświęca swój wolny czas na pracę społeczną w jakiejś organizacji pozarządowej. Poziom grupowej aktywności Polaków jest stabilny - od czterech lat prawie się nie zmienia. W ostatnich dwóch latach zmalała jednak liczba osób najbardziej aktywnych, pracujących społecznie w kilku organizacjach.

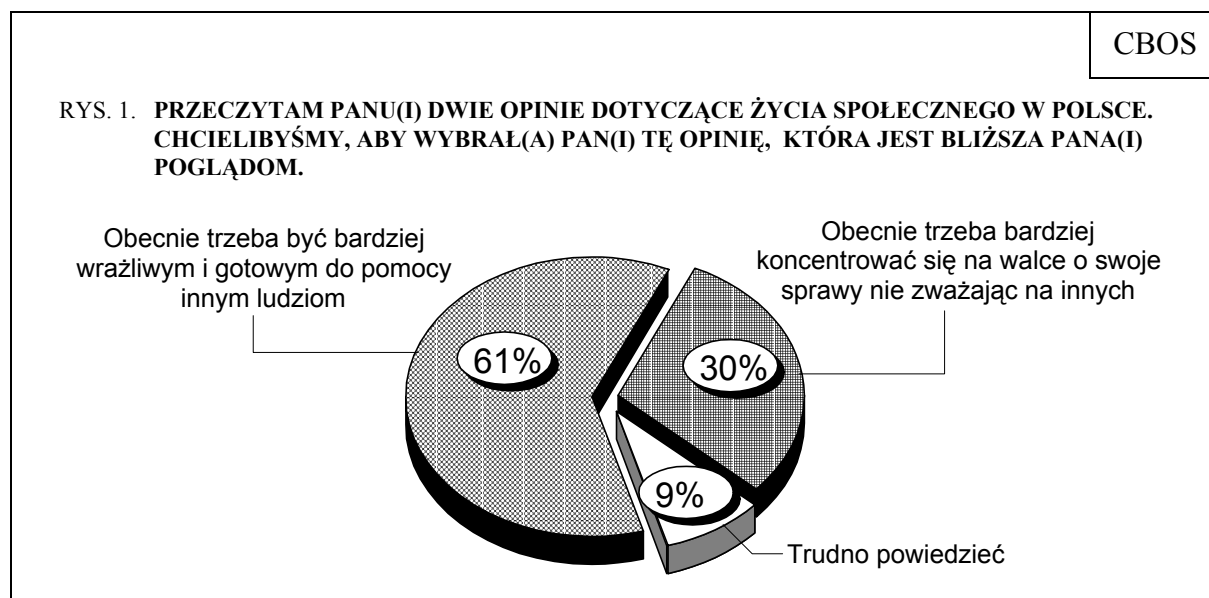
W opracowaniu tym szukamy odpowiedzi na pytanie, czy w na ogół biernym polskim społeczeństwie, którego grupowa aktywność społeczna ma wyraźnie enklawowy charakter, można dostrzec przejawy istnienia uspiionej, niewykorzystanej gotowości do pracy społecznej? W tym celu zapytaliśmy ankietowanych, czy obecnie dostrzegają potrzebę umacniania w Polsce solidarności międzyludzkiej, czy wierzą w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących, czy znają ludzi, którym gotowi byliby pomagać w tego typu dobrowolnej i bezpłatnej pracy, a także o to, czy mieli jakiegokolwiek doświadczenia w tej dziedzinie. Odpowiedzi na te pytania skonfrontowaliśmy z rozmiarem rzeczywistych działań, jakie badani podjęli w 2001 roku na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących oraz ze zbiorczym wskaźnikiem obecnego zaangażowania Polaków w pracę społeczną.

CZY W POLSCE POTRZEBNA JEST SOLIDARNOŚĆ MIĘDZYLUDZKA?

Większość badanych zdaje sobie sprawę z tego, że w dzisiejszej Polsce konieczne jest umocnienie solidarności międzyludzkiej. Ponad trzy piąte respondentów (61%) uważa, że

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (140) przeprowadzono w dniach od 10 do 14 stycznia 2002 roku na liczącej 973 osoby reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski. Zob. komunikat CBOS „Przemiany grupowej aktywności społecznej Polaków w latach 1998-2002”, luty 2002 (oprac. B. Wciórka).

trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom. Prawie jedna trzecia (30%) odrzuca jednak wartości prospołeczne uznając, że obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych.

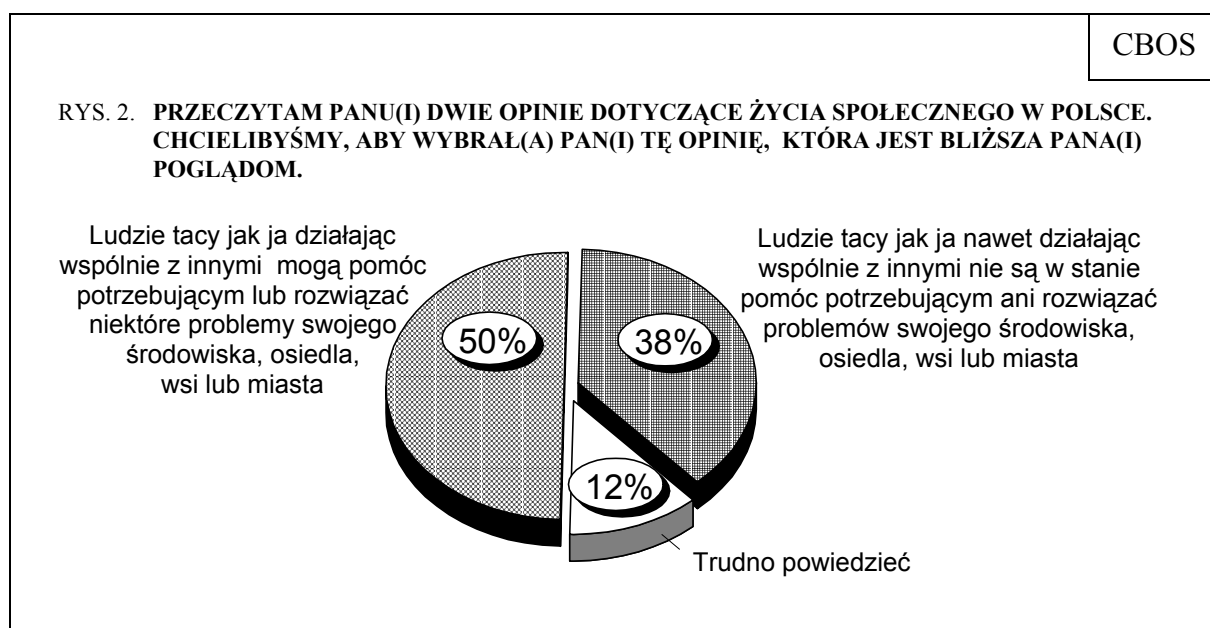

Niemal we wszystkich grupach społecznych przeważa zrozumienie dla konieczności niesienia pomocy innym ludziom (zob. tabele aneksowe). Najczęściej wyrażają je pracownicy umysłowi niższego szczebla (78%), emeryci (71%) oraz badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne (77%), najrzadziej zaś - robotnicy wykwalifikowani (47%), rolnicy oraz uczniowie i studenci (po 52%). Konieczność umacniania solidarności międzyludzkiej częściej rozumieją kobiety (65%) niż mężczyźni (57%), uznanie dla niej rośnie też wraz z wiekiem badanych.

O tym, że obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych, częściej niż inni przekonani są robotnicy wykwalifikowani (51%). Pogląd ten ma na ogół więcej zwolenników wśród ludzi gorzej sytuowanych, żyjących w złych warunkach materialnych niż w środowiskach znajdujących się w lepszym położeniu ekonomicznym. Najrzadziej udzielają mu poparcia pracownicy umysłowi niższego szczebla (17%), emeryci (18%) oraz osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (21%).

WIARA W SKUTECZNOŚĆ WSPÓLNEGO DZIAŁANIA NA RZECZ SWOJEGO ŚRODOWISKA LUB OSÓB POTRZEBUJĄCYCH

Dostrzeganiu potrzeby solidarności międzyludzkiej towarzyszy poczucie, że działając wspólnie z innymi można pomóc osobom potrzebującym lub przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta. Pogląd taki wyraża połowa ankietowanych (50%), jednak niemal dwie piąte (38%) nie wierzy w swoje możliwości w tej dziedzinie.

Wiara w skuteczność wspólnego z innymi działania na rzecz osób potrzebujących i swojego środowiska silnie wiąże się z położeniem społeczno-ekonomicznym badanych (zob. tabele aneksowe). Na ogół im wyższe jest wykształcenie i status społeczno-zawodowy respondentów, wyższe dochody przypadające na osobę w rodzinie i lepsze warunki materialne gospodarstwa domowego, tym częstsze wśród nich poczucie, że działając wspólnie z innymi są w stanie pomóc osobom potrzebującym lub przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta. Najczęściej przekonani są o tym uczniowie i studenci (71%) oraz przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (70%), a także pracownicy umysłowi niższego szczebla (66%), osoby najlepiej wykształcone

i sytuowane (po 65%), mieszkańcy największych miast (63%). Przekonanie takie częściej niż inni wyrażają również respondenci najbardziej zaangażowani w praktyki religijne (63%).

Gorsze położenie społeczne sprzyja natomiast opinii, że nawet działając wspólnie z innymi nie jest się w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska. Tego typu bezradność obywatelską najczęściej wykazują rolnicy (50%) i robotnicy (47%), badani gorzej wykształceni i sytuowani, źle oceniający własne warunki materialne (47%), mieszkańcy wsi (45%), osoby znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej z powodu trwale złego stanu zdrowia, np. renciści (45%), a także bezrobotni (44%). Na ogół rośnie ona też wraz z wiekiem badanych, z jednym wyjątkiem - najmłodsi respondenci (od 18 do 24 lat) deklarują swoją bezradność równie często jak najstarsi.

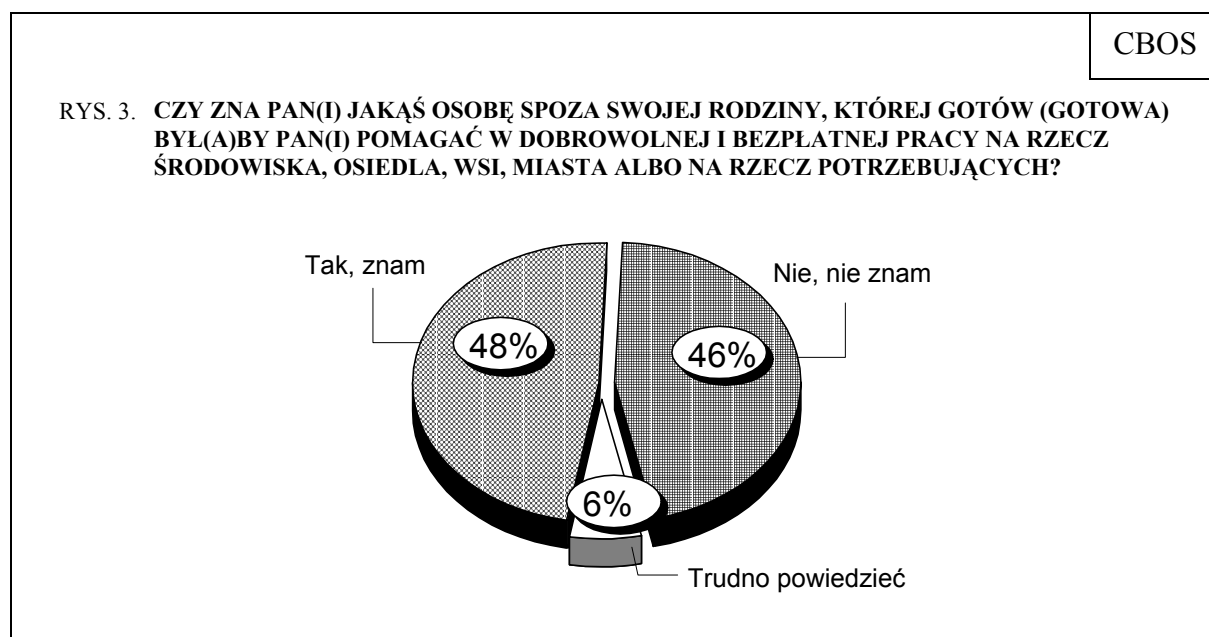
Poczucie bezradności obywatelskiej przeważa także wśród badanych, którzy negują konieczność umacniania solidarności międzyludzkiej i twierdzą, że obecnie nie zważając na innych należy bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy. Natomiast zrozumienie, że trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym sprzyja wierze w skuteczność wspólnego działania na rzecz swojego środowiska oraz osób potrzebujących.

Tabela 1

Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pan(a) poglądom:	Która opinia jest bliższa Pana(i) poglądom?		
	Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Trudno powiedzieć
	w procentach		
- obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom	58	33	9
- obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych	37	52	11
Trudno powiedzieć	35	30	35

OPARCIE SPOŁECZNE

Niemal co drugi ankietowany (48%) deklaruje, że zna jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów byłby pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska lub ludzi potrzebujących. Prawie tyle samo badanych (46%) przyznaje jednak, że nie ma żadnego oparcia społecznego, które ułatwiłoby im podjęcie tego typu działania.

Oparcie w innych na ogół częściej mają badani żyjący w dobrych warunkach materialnych oraz lepiej wykształceni, niż ci, którzy znajdują się w gorszym położeniu społecznym; częściej mężczyźni niż kobiety (zob. tabele aneksowe). Grupy społeczno-zawodowe stosunkowo mało różnią się pod tym względem, natomiast ludzie aktywni zawodowo znacznie częściej niż niepracujący znają kogoś spoza rodziny, komu gotowi byłiby pomagać w pracy społecznej. Spośród biernych zawodowo wyróżniają się jedynie uczniowie i studenci, których większość twierdzi, że zna takie osoby (67%). Wyjątkowo częste są tego rodzaju deklaracje w grupie badanych w wieku od 25 do 34 lat (60%), a najrzadsze - wśród osób najstarszych, mających 65 lat i więcej (28%).

Warto podkreślić, że poczucie oparcia społecznego w innych i związana z tym gotowość pomagania w pracy społecznej wyraźnie wiąże się z wiarą w to, że zwykły człowiek, taki jak respondent, działając wspólnie z innymi jest w stanie skutecznie pomagać potrzebującym i rozwiązywać niektóre problemy swojego środowiska.

Tabela 2

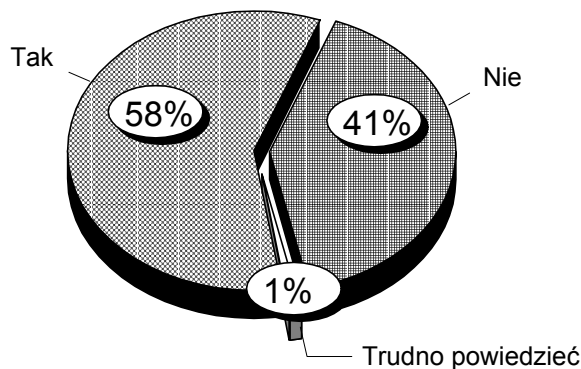
Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny, której gotów (gotowa) był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz środowiska, osiedla, wsi, miasta albo na rzecz potrzebujących?	Która opinia jest bliższa Pana(i) poglądom?		
	Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak, znam	48	38	13
Nie, nie znam	30	62	8
Trudno powiedzieć	35	30	35

Wszystkie omówione dotychczas przejawy gotowości do społecznego działania powiązane są z doświadczeniami, jakie badani mieli w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących.

WCZEŚNIEJSZE DOŚWIADCZENIA W PRACY SPOŁECZNEJ NA RZECZ SWOJEGO ŚRODOWISKA LUB OSÓB POTRZEBUJĄCYCH

Ponad połowa Polaków (58%) przyznaje, że zdarzyło im się w życiu dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących, natomiast dwie piąte (41%) deklaruje, że nie miało żadnych tego typu doświadczeń.

RYS. 4. CZY KIEDYKOLWIEK ZDARZYŁO SIĘ PANU(I) DOBROWOLNIE I BEZPŁATNIE PRACOWAĆ NA RZECZ SWOJEGO ŚRODOWISKA, KOŚCIOŁA, OSIEDLA, WSI, MIASTA ALBO TEŻ PRACOWAĆ SPOŁECZNIE NA RZECZ POTRZEBUJĄCYCH?

Doświadczenie w pracy społecznej zależy przede wszystkim od wykształcenia i sytuacji materialnej ankietowanych (zob. tabele aneksowe). Im badani są lepiej wykształceni, osiągają wyższy dochód na osobę w rodzinie, mają lepsze warunki materialne, tym częściej deklarują, że podejmowali już dobrowolną i bezpłatną pracę na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących. Poszczególne grupy społeczno-zawodowe niewiele różnią się pod tym względem, choć częściej niż inni deklaracje takie składają pracujący na własny rachunek (72%). O doświadczeniach w pracy społecznej częściej mówią mężczyźni (65%) niż kobiety (52%). Społecznej pracy na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących wyraźnie sprzyja religijność - im badani są bardziej zaangażowani w praktyki religijne, tym częściej twierdzą, że mieli doświadczenia w pracy społecznej. Większym doświadczeniem w tej dziedzinie wyróżniają się też badani o poglądach prawicowych niż lewicowych.

Najrzadziej na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących pracowali bezrobotni (44%) oraz respondenci najgorzej sytuowani (45%). Potwierdza się więc wcześniej opisana prawidłowość, że trudna sytuacja życiowa i bytowa blokuje aktywność społeczną ludzi, sprzyja bierności. Do najmniej doświadczonych w tej dziedzinie należą też najmłodsi badani (46%), co jest zrozumiałe, jako że młodzież w swoim dotychczasowym życiu miała stosunkowo najmniej okazji do tego typu działalności.

Należałoby podkreślić, że doświadczenie w pracy społecznej sprzyja zrozumieniu, iż obecnie w Polsce konieczna jest solidarność międzyludzka (choć zależność ta nie jest silna). Doświadczenie takie wyraźnie zwiększa też prawdopodobieństwo, że badani znają ludzi, którym gotowi byłiby pomóc w pracy społecznej; umacnia również wiarę w skuteczność wspólnego działania na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących.

Tabela 3

Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	Która opinia jest bliższa Pana(i) poglądom?		
	Obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom.	Obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	65	28	7
Nie	55	35	10

Tabela 4

Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	Czy zna Pan(i) jakąś osobę, spoza swojej rodziny, której gotów/gotowa był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy dla środowiska, osiedla, wsi czy miasta albo na rzecz potrzebujących?		
	Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	60	34	6
Nie	30	63	7

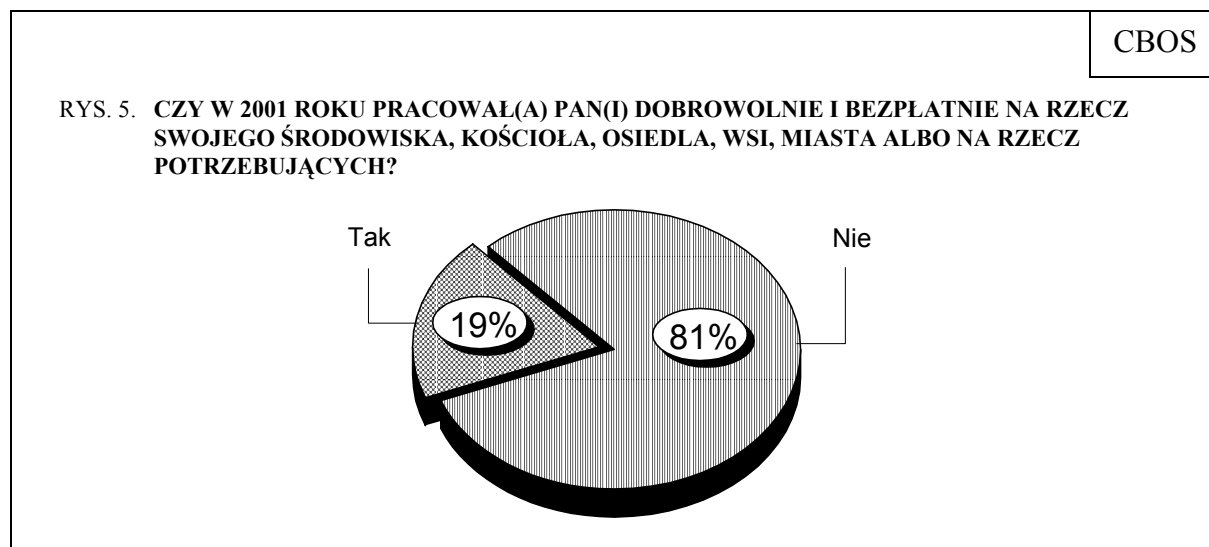
Tabela 5

Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?	Która opinia jest bliższa Pana(i) poglądom?		
	Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Tak	57	32	11
Nie	39	48	13

Przede wszystkim jednak wcześniejsze doświadczenia w pracy społecznej sprzyjają podejmowaniu działań na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących.

**PRACA SPOŁECZNA NA RZECZ SWOJEGO ŚRODOWISKA
LUB OSÓB POTRZEBUJĄCYCH**

W 2001 roku tylko jedna piąta Polaków (19%) pracowała dobrowolnie i bezpłatnie na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta lub osób potrzebujących, natomiast zdecydowana większość (81%) nie podejmowała tego typu działań.

Ankietowani, którzy w ubiegłym roku pracowali społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących (183 osoby), poświęcili na ten cel średnio 18 dni. Najwięcej osób z tej grupy (43%) pracowało mniej niż tydzień, co czwarta (24%) - od jednego do dwóch tygodni, ponad jedna siódma (15%) - do trzech tygodni, a jedna szósta (17%) - trzy tygodnie lub dłużej.

Odpowiedzi osób, które w 2001 roku pracowały społecznie (N=183)

		CBOS
Ile w 2001 roku było takich dni, kiedy pracował(a) Pan(i) społecznie?		
Mniej niż tydzień (od 1 do 6 dni)	43%	
Od jednego do dwóch tygodni (od 7 do 13 dni)	24%	
Od dwóch do trzech tygodni (od 14 do 20 dni)	15%	
Trzy tygodnie i dłużej (od 21 do 350 dni)	17%	
Trudno powiedzieć	1%	

Aktywność społeczna na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących silnie związana jest z wykształceniem, sytuacją materialną oraz religijnością ankietowanych. Im są oni lepiej wykształceni, uzyskują wyższy dochód na osobę w rodzinie, mają lepsze warunki materialne, tym częściej deklarują, że w 2001 roku podejmowali dobrowolną i bezpłatną pracę społeczną. Wśród grup społeczno-zawodowych aktywnością wyróżniali się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (34%), pracujący na własny rachunek (31%) oraz rolnicy (30%), a wśród biernych zawodowo - uczniowie i studenci (23%) oraz gospodynie domowe (24%). Mieszkańcy wsi i małych miast częściej pracowali społecznie niż respondenci mieszkający w średnich i dużych miastach. Natomiast płeć badanych nie różnicuje aktywności w tej dziedzinie. Pracy społecznej na rzecz swojego środowiska i potrzebujących wyraźnie sprzyja religijność - im badani są bardziej zaangażowani w praktyki religijne, tym częściej deklarują, że w 2001 roku podejmowali tego typu działania. Deklaracje takie częściej też składają badani o poglądach prawicowych i centrowych niż lewicowych.

Na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących najrzadziej w ubiegłym roku pracowali ci, którzy znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji życiowej z powodu wieku (mający 65 lat i więcej - 9% wskazań), złego stanu zdrowia (renciści - 12%) lub bezrobocia (bezrobotni - 14%), a także badani najgorzej wykształceni (13%) i sytuowani (16%), źle oceniający własne warunki materialne (15%). Po raz kolejny potwierdza się więc teza, że złe położenie społeczno-ekonomiczne blokuje aktywność społeczną. Również młody wiek (od 18 do 24 lat) nie sprzyja zaangażowaniu w sprawy swojego środowiska lub osób potrzebujących (13%). Zainteresowanie pracą społeczną jest jednak najmniejsze wśród respondentów w ogóle niepraktykujących (8%) lub sporadycznie uczestniczących w praktykach religijnych (10%).

ZBIORCZY WSKAŹNIK ZAANGAŻOWANIA W PRACĘ SPOŁECZNĄ

Przedstawione wyniki wskazują na istnienie w naszym społeczeństwie przejawów niewykorzystanej, niejako uśpionej gotowości do pracy społecznej. Większość Polaków rozumie bowiem konieczność umacniania solidarności międzyludzkiej, połowa wierzy też w możliwość skutecznego działania wspólnie z innymi na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących i niemal taka sama grupa zna ludzi spoza swojej rodziny, którym gotowa byłaby pomagać w pracy społecznej. Ponadto niemal trzy piąte ankietowanych ma już doświadczenia w tej dziedzinie. Na tym tle skromnie prezentuje się odnotowane w 2001 roku rzeczywiste zaangażowanie Polaków w pomoc osobom potrzebującym i rozwiązywanie problemów swojego środowiska - tylko jedna piąta wykazała się dobrowolną i bezpłatną pracą w tej dziedzinie.

Z naszych wcześniejszych analiz wynika jednak, że obecnie co piąty Polak poświęca swój wolny czas na pracę w rozmaitych organizacjach pozarządowych. Jeśli więc - obok aktywności na rzecz swojego środowiska i potrzebujących - uwzględnimy również grupową aktywność społeczną badanych w różnego rodzaju organizacjach pozarządowych, które działają na innych polach niż rozwiązywanie problemów środowiska lokalnego i pomoc potrzebującym, okazuje się, że w ostatnim czasie jedna trzecia dorosłych Polaków (33%) angażowała się w jakąś pracę społeczną². Poniżej przedstawiamy zestawienie dające pełny obraz aktywności społecznej Polaków - na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących oraz w organizacjach pozarządowych działających na innych polach.

² Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia wszelką aktywność, tzn. dobrowolną i bezpłatną pracę na rzecz swojego środowiska i osób potrzebujących lub pracę społeczną w organizacjach pozarządowych, które działają na innych polach niż rozwiązywanie problemów środowiska lokalnego i pomoc potrzebującym.

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie w 2001 roku na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących		Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku*
	co najmniej w jednej organizacji pozarządowej w procentach		
Ogółem	19	21	33
Płeć			
Mężczyźni	19	24	35
Kobiety	18	18	30
Wiek			
Od 18 do 24 lat	13	28	38
25 - 34	23	20	32
35 - 44	25	18	35
45 - 54	20	20	32
55 - 64	23	23	36
65 lat i więcej	9	18	23
Miejsce zamieszkania			
Wieś	24	23	39
Miasto do 20 tys. mieszkańców	26	19	34
- 20 - 100 tys.	14	15	25
- 101 - 500 tys.	12	21	29
- 500 tys. i więcej	12	26	30
Wykształcenie			
Podstawowe	13	14	24
Zasadnicze zawodowe	19	13	27
Średnie	20	27	39
Wyższe	28	38	46
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)			
Kadra kierownicza, inteligencja	34	54	57
Pracownicy umysłowi niższego szczebla	21	27	36
Pracownicy fizyczno-umysłowi	11	18	25
Robotnicy wykwalifikowani	20	32	41
Robotnicy niewykwalifikowani**	18	6	21
Rolnicy	30	30	47
Pracujący na własny rachunek	31	18	38
Bierni zawodowo			
Renciści	12	13	22
Emeryci	16	18	30
Uczniowie i studenci	23	32	50
Bezrobotni	14	12	23
Gospodynie domowe i inni	24	13	34
Ocena warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego			
Złe	15	13	25
Średnie	19	22	33
Dobre	23	29	41
Dochody na jedną osobę w rodzinie			
Do 299 zł	16	15	25
300 - 399	21	15	31
400 - 599	21	21	35
600 - 800	21	24	35
Powyżej 800 zł	20	28	39
* Patrz przypis 2. ** Nie można analizować aktywności robotników niewykwalifikowanych z powodu zbyt małej ich liczebności.			

Tabela 7

	Respondenci pracujący społecznie w 2001 roku na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących		co najmniej w jednej organizacji pozarządowej	Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2001 roku*
	w procentach			
Uczestnictwo w praktykach religijnych				
Kilka razy w tygodniu	39	29	52	
Raz w tygodniu	21	22	35	
1 - 2 razy w miesiącu**	18	21	33	
Kilka razy w roku	10	17	24	
W ogóle nie uczestniczy	8	19	24	
Poglądy polityczne				
Lewica	15	27	34	
Centrum	24	18	34	
Prawica	23	24	38	
Nieokreślone	14	15	26	
* Patrz przypis 2.				
** W 1998 roku możliwość tę określono: kilka razy w miesiącu.				

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną (33%) praktycznie nie różni się od analogicznego pomiaru aktywności społecznej Polaków z grudnia 1999 roku (36%)³. Może to oznaczać, że ogólna kondycja polskiego społeczeństwa obywatelskiego nie zmienia się, choć - jak wskazują nasze wcześniejsze analizy - ostatnie lata przyniosły znaczące zmiany w grupowej aktywności społecznej poszczególnych grup społecznych⁴.

O kondycji polskiego społeczeństwa obywatelskiego dobrze świadczy fakt, że w ciągu ostatniego roku w pracę społeczną angażowała się znaczna część przedstawicieli różnych środowisk - ponad połowa kadry kierowniczej i inteligencji, połowa uczniów i studentów, a także rolników, dwie piąte robotników wykwalifikowanych oraz pracujących na własny rachunek, ponad jedna trzecia pracowników umysłowych niższego szczebla. Aktywnością wyróżniali się również badani najbardziej zaangażowani w praktyki religijne. Grupy te na ogół cechuje też znaczna gotowość do pracy społecznej.

³ Zob. komunikat CBOS „Społeczeństwo obywatelskie? Między aktywnością społeczną a biernością”, luty 2000 (oprac. B. Wciórka).

⁴ Zob. komunikat CBOS „Przemiany grupowej aktywności społecznej Polaków w latach 1998 - 2002”, luty 2002 (oprac. B. Wciórka).

O słabości społeczeństwa obywatelskiego świadczy natomiast niewielki (kształtujący się znacznie poniżej przeciętnego) udział w pracy społecznej przedstawicieli grup najsłabszych społecznie - bezrobotnych, rencistów, najgorzej wykształconych i sytuowanych oraz najstarszych, niewykazujących również gotowości do pracy społecznej.

Opracowała

Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Przeczytałem Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Pana(i) poglądom. 1 - Obecnie trzeba bardziej koncentrować się na walce o swoje sprawy nie zważając na innych; 2 - Obecnie trzeba być bardziej wrażliwym i gotowym do pomocy innym ludziom

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	30	61	9	973
Płeć				
Mężczyźni	35	57	8	464
Kobiety	26	65	9	508
Wiek				
18-24 lat	36	54	11	150
25-34	32	59	8	176
35-44	35	59	5	172
45-54	28	63	8	204
55-64	32	64	3	107
65 lat i więcej	20	66	15	164
Miejsce zamieszkania				
Wieś	32	59	9	362
Miasto do 20 tys.	32	60	8	122
20-100 tys.	34	60	7	180
101-500 tys.	31	59	9	192
501 tys. i więcej mieszk.	31	60	8	116
Wykształcenie				
Podstawowe	30	59	11	268
Zasadnicze zawodowe	33	60	6	254
Średnie	29	62	9	353
Wyższe	30	62	8	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	26	67	7	55
Prac. umysł. niż. szczebla	17	78	5	76
Pracownicy fiz.- umysł.	26	62	11	74
Robotnicy wykwalifikowani	51	47	3	77
Robotnicy niewykwalifik.	32	59	9	31
Rolnicy	39	52	10	49
Pracujący na własny rach.	38	48	14	43
Bierni zawodowo				
Renciści	30	60	10	113
Emeryci	18	71	10	173
Uczniowie i studenci	35	52	13	58
Bezrobotni	39	56	5	170
Gospodynie domowe i inni	24	62	14	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	30	65	6	134
spółce właścicieli				
prywatnych i państwa	26	66	8	66
sekt. prywat. poza rolnict.	35	57	8	168
prywatnym gosp. rolnym	32	56	12	58
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	37	56	6	147
300-399	41	56	4	104
400-599	24	66	10	187
600-800	24	63	13	153
Powyżej 800 zł	26	68	6	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	37	54	8	330
Średnie	28	64	8	421
Dobre	26	65	10	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	21	77	2	64
Raz w tygodniu	29	65	7	482
1-2 razy w miesiącu	36	52	12	167
Kilka razy w roku	33	54	13	180
W ogóle nie uczestniczy	29	60	11	78
Poglądy polityczne				
Lewica	31	61	8	254
Centrum	28	68	4	252
Prawica	31	61	8	203
Trudno powiedzieć	32	54	14	262

Tabela 2. Przeczytam Panu(i) dwie opinie dotyczące życia społecznego w Polsce. Chcielibyśmy, aby wybrał(a) Pan(i) tę opinię, która jest bliższa Panu(i) poglądom: 1 - Ludzie tacy jak ja nawet działając wspólnie z innymi nie są w stanie pomóc potrzebującym ani rozwiązać problemów swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta; 2 - Ludzie tacy jak ja działając wspólnie z innymi mogą pomóc potrzebującym lub rozwiązać niektóre problemy swojego środowiska, osiedla, wsi lub miasta (%)

	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	38	50	12	973
Płeć				
Mężczyźni	38	52	9	464
Kobiety	38	47	14	509
Wiek				
18-24 lat	43	44	13	150
25-34	28	59	13	176
35-44	37	53	10	172
45-54	40	52	8	204
55-64	41	49	10	107
65 lat i więcej	43	39	18	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	45	43	12	363
Miasto do 20 tys.	34	51	15	122
20-100 tys.	36	55	10	180
101-500 tys.	38	49	13	192
501 tys. i więcej mieszk.	28	63	9	116
Wyszktałcenie				
Podstawowe	43	41	16	268
Zasadnicze zawodowe	48	44	8	254
Średnie	33	56	11	353
Wyższe	22	65	13	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	19	70	11	55
Prac. umysł. niż. szczebla	28	66	6	76
Pracownicy fiz. - umysł.	33	53	14	74
Robotnicy wykwalifikowani	48	42	10	77
Robotnicy niewykwalifik.	46	42	12	31
Rolnicy	50	41	9	49
Pracujący na własny rach.	30	59	12	43
Bierni zawodowo				
Renciści	45	44	11	113
Emeryci	43	42	15	173
Uczniowie i studenci	20	71	9	58
Bezrobotni	44	42	14	170
Gospodynie domowe i inni	33	53	14	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	37	54	8	134
społce właścicieli	30	58	12	66
prywatnych i państwa	32	57	11	168
sekt. pryw. poza rolnict.	44	45	11	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	38	51	11	147
300-399	52	40	8	104
400-599	38	52	9	187
600-800	36	50	14	153
Powyżej 800 zł	24	65	10	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	47	40	13	330
Średnie	36	53	11	421
Dobre	30	57	12	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	23	63	14	64
Raz w tygodniu	38	52	10	482
1-2 razy w miesiącu	46	40	14	167
Kilka razy w roku	36	48	16	180
W ogóle nie uczestniczy	46	45	8	78
Poglądy polityczne				
Lewica	38	55	8	254
Centrum	35	58	7	252
Prawica	35	54	10	203
Trudno powiedzieć	45	33	21	262

Tabela 3. Czy zna Pan(i) jakąś osobę spoza swojej rodziny której gotów (gotowa) był(a)by Pan(i) pomagać w dobrowolnej i bezpłatnej pracy na rzecz środowiska, osiedla, wsi, miasta albo na rzecz potrzebujących?

	Tak, znam	Nie, nie znam	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	48	46	6	973
Płeć				
Meżczyźni	52	42	6	464
Kobiety	44	49	7	509
Wiek				
18-24 lat	48	47	5	150
25-34	60	35	5	176
35-44	51	44	5	172
45-54	50	44	6	204
55-64	51	45	4	107
65 lat i więcej	28	60	13	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	48	47	6	363
Miasto do 20 tys.	53	42	6	122
20-100 tys.	44	46	10	180
101-500 tys.	47	48	5	192
501 tys. i więcej mieszk.	51	42	7	116
Wykształcenie				
Podstawowe	37	55	9	268
Zasadnicze zawodowe	46	49	4	254
Średnie	56	38	6	353
Wyższe	52	40	8	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	58	37	5	55
Prac.umysł.hiz.szczebła	61	33	6	76
Pracownicy fiz.- umysł.	54	45	1	74
Robotnicy wykwalifikowani	55	41	3	77
Robotnicy niewykwalifik.	34	55	11	31
Rolnicy	61	36	3	49
Pracujący na własny rach.	55	30	16	43
Bierni zawodowo				
Renciści	38	51	11	113
Emeryci	33	58	9	173
Uczniowie i studenci	67	33	0	58
Bezrobotni	43	50	7	170
Gospodynie domowe i inni	56	43	1	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	61	37	3	134
spółce właścicieli	52	45	3	66
prywatnych i państwa	51	41	7	108
sekt. pryw. poza rolnict.	55	39	6	58
prywatnym gosp. rolnym				
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	48	51	1	147
300-399	50	47	3	104
400-599	54	40	5	187
600-800	51	42	7	153
Powyżej 800 zł	53	39	8	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	42	53	5	330
Średnie	47	45	9	421
Dobre	59	36	5	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	41	46	12	64
Raz w tygodniu	50	46	4	482
1-2 razy w miesiącu	47	41	13	167
Kilka razy w roku	47	48	5	180
W ogóle nie uczestniczy	42	53	5	78
Poglądy polityczne				
Lewica	53	41	7	254
Centrum	53	43	5	252
Prawica	54	41	5	203
Trudno powiedzieć	34	57	9	262

Tabela 4. Czy kiedykolwiek zdarzyło się Panu(i) dobrowolnie i bezpłatnie pracować na rzecz swojego środowiska, kościoła, osiedla, wsi, miasta albo też pracować społecznie na rzecz potrzebujących?

	(%)			
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	58	41	1	972
Płeć				
Mężczyźni	65	35	0	464
Kobiety	52	46	2	508
Wiek				
18-24 lat	46	52	3	150
25-34	56	44	0	176
35-44	65	34	1	172
45-54	61	38	1	203
55-64	65	34	1	107
65 lat i więcej	58	40	2	164
Miejsce zamieszkania				
Wies	60	39	2	363
Miasto do 20 tys.	67	31	2	122
20-100 tys.	57	47	1	180
101-500 tys.	55	44	1	192
501 tys. i więcej mieszk.	58	41	1	116
Wykształcenie				
Podstawowe	51	48	1	268
Zasadnicze zawodowe	59	41	0	284
Średnie	60	38	2	352
Wyższe	71	28	2	99
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	65	30	4	55
Prac.umysł.hiz.szczębla	64	34	1	76
Pracownicy fiz.-umysł.	61	39	0	74
Robotnicy wykwalifikowani	63	36	1	77
Robotnicy niewykwalifik.	39	59	3	31
Rolnicy	69	31	0	49
Pracujący na własny rach.	72	28	0	43
Bierni zawodowo				
Renciści	57	43	0	113
Emeryci	62	36	2	173
Uczniowie i studenci	58	39	3	58
Bezrobotni	44	55	2	169
Gospodynie domowe i inni	58	42	0	53
Pracuje w:				
inst. państw., publicznej	63	35	2	134
społce właścicieli				
prywatnych i państwa	65	34	1	66
sekt. pryw. poza rolnict.	62	37	0	108
prywatnym gosp. rolnym	64	36	0	58
Dochody na jedną osobę				
Do 299 zł	45	55	0	147
300-399	59	41	1	104
400-599	63	36	1	187
600-800	63	36	1	152
Powyżej 800 zł	67	31	1	155
Ocena własnych war. mater.				
Złe	54	45	1	329
Średnie	58	42	1	421
Dobre	65	31	4	221
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	73	27	0	64
Raz w tygodniu	61	38	2	482
1-2 razy w miesiącu	55	44	1	167
Kilka razy w roku	54	45	0	180
W ogóle nie uczestniczy	48	48	4	78
Poglądy polityczne				
Lewica	57	40	2	254
Centrum	60	39	0	252
Prawica	67	33	0	203
Trudno powiedzieć	50	48	2	262